

ΟΔΟΙ
ΣΟΦΟΚΛΕΟΥΣ & ΕΥΡΙΠΙΔΟΥ

Διασταύρωση Αιόλου – Σοφοκλέους.

εισαγωγή

Αντικείμενο αυτής της εργασίας είναι η περιγραφή, ανάγνωση των οδών Σοφοκλέους και Ευριπίδου. Στόχος είναι να αναδειχθούν οι λειτουργίες και τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά τους, να δοθεί μία εικόνα της καθημερινότητάς τους. Ο τρόπος με τον οποίο επιλέχθηκε να γίνει αυτό ήταν η επιτόπια παρατήρηση και οι συνεντεύξεις με ανθρώπους που κινούνται τακτικά σε αυτούς τους δρόμους.

Φαίνεται σχεδόν αυτονόητο γιατί οι δύο αυτοί δρόμοι παρουσιάζουν ενδιαφέρον. Αποτελώντας από την πρώτη στιγμή της σχεδίασης τους δύο κεντρικούς εμπορικούς δρόμους, βρισκόμενοι στην καρδιά του κέντρου της Αθήνας και δεχόμενοι επιρροές από ισχυρούς αστικούς συντελεστές της πόλης αναδείχτηκαν σε «καθρέφτη» της. Στα 700 μέτρα τους και στο χώρο που περικλείουν καταφέρνουν και συμπυκνώνουν τόσο αντίθετες πραγματικότητες χαρακτηριστικές ωστόσο της μεγαλόπολης και των κοινωνικών της δρώντων. Από την βιασύνη του Χρηματιστηρίου, έως την αναμονή με τις ώρες των μεταναστών στα πεζοδρόμια για αναζήτηση εργασίας. Από τις καφετέριες του καφέ των 3,5 ευρώ έως τα καφενεία των

μπαγκλαντζών και τα κρυμμένα στέκια της κρεαταγοράς.

Είναι βέβαιο ότι η πολυπλοκότητα των σχέσεων που αναπτύσσονται στο χώρο, ειδικά όταν αυτός τις συμπυκνώνει σε τόσο μικρή έκταση δεν μπορεί να αποτυπωθεί στις λίγες σελίδες αυτού του κειμένου. Από την «φωτογράφιση» της εικόνας των δρόμων λείπει η μελέτη του θεσμικού πλαισίου που διέπει τα διάφορα τμήματά τους, ή η λεπτομερής καταγραφή των αναγκών αυτών που κινούνται σε αυτούς και του τρόπου με τον οποίο τις απαντούν. Στόχος είναι να δοθεί μία περιγραφή της εικόνας της Σοφοκλέους και Ευριπίδου όπως παρουσιάζεται σε έναν παρατηρητή τον Ιούνιο του 2002.

γενική κατανομή των δύο δρόμων

Οι οδοί Σοφοκλέους και Ευριπίδου, βρίσκονται στην «καρδιά» του «κέντρου» της πόλης της Αθήνας (βρίσκονται βόρεια της Ακρόπολης και νότια της πλατείας Ομονοίας), είναι παράλληλες μεταξύ τους, και έχουν μήκος περίπου 700 μέτρα και πλάτος περίπου 12 μέτρα (ώστε να λειτουργεί μία λωρίδα κυκλοφορίας και να υπάρχουν θέσεις παρκαρίσματος τουλάχιστον στην μία τους πλευρά). Ο ενδιάμεσος χώρος που ορίζεται από τους δύο δρόμους συγκεντρώνει γνωστά σημεία αναφοράς με κυριότερα αυτά της Κεντρικής Αγοράς και της πλατείας Θεάτρου. Επίσης οι δρόμοι φιλοξενούν διάσημα κτίρια όπως αυτό του Χρηματιστηρίου και του νέου κτιρίου της Εθνικής Τράπεζας. Επί της ουσίας η οδός Ευριπίδου αποτελεί το όριο μεταξύ της παλιάς μεσαιωνικής πόλης των Αθηνών και της νέας πόλης κάτι το οποίο αποτυπώνεται έντονα και στη διάταξη των δρόμων. Έτσι η περιοχή που ορίζεται από το τρίγωνο Ευριπίδου, Σταδίου, Αθηνάς ή ακόμη και Πειραιώς) όπου οι δρόμοι είναι χαραγμένοι σε ευθείες, ενώ δυτικά της Ευριπίδου ακολουθείται μία στενή διάταξη «δαιδαλωδών» δρόμων.

Τα κτίρια είναι κυρίως νεοκλασικά, πολυκατοικίες του '60 με αρκετά μεγάλα ύψη συγκριτικά με την υπόλοιπη Αθήνα. Υπάρχουν κάποια χαρακτηριστικά δείγματα βιομηχανικής νεοκλασικής αρχιτεκτονικής όπως το κτίριο της «Αθηναϊκής Α.Ε.» στη διασταύρωση Αθηνάς και Σοφοκλέους. Κατά την τελευταία 10ετία υπάρχει μια ανανέωση του κτιριακού όγκου στο τμήμα της Σοφοκλέους μεταξύ των οδών Πεσμαζόγλου και Αθηνάς, ενώ παρουσιάζεται και κάποια κινητικότητα στην αγορά γης στην Ευριπίδου όπου κάποια παλαιά κτίρια (κυρίως της δεκαετίας του '30) αγοράστηκαν πρόσφατα προκειμένου να επισκευαστούν και να χρησιμοποιηθούν σαν γραφεία.

Οι χώροι πράσινου είναι ελάχιστοι και εξαντλούνται στο Βρεφοκομείο του Δήμου Αθηναίων επί της Σοφοκλέους προς την πλατεία Ελευθερίας. Στους δρόμους απουσιάζει σχεδόν παντελώς η φύτευση με εξαίρεση το τμήμα της Σοφοκλέους από την οδό Πεσμαζόγλου έως και την οδό Αθηνάς όπου έχουν φυτευτεί κάποια μικρά δενδρύλλια.

Οι λειτουργίες που φιλοξενούν καλύπτουν σχεδόν όλη την γκάμα των αστικών λειτουργιών: υπερτοπικό και τοπικό εμπόριο (χονδρικής και λιανικής), βιοτεχνία, υπηρεσίες, κατοικία. Βέβαια οι παραπάνω λειτουργίες δεν είναι όλες στον ίδιο βαθμό ανεπτυγμένες.

Όλα τα ποιοτικά και ποσοτικά χαρακτηριστικά των δρόμων διαφοροποιούνται έντονα μετά την διασταύρωση τους με την οδό Αθηνάς. Το ισχυρότερο ίσως χαρακτηριστικό των δύο δρόμων είναι το γεγονός ότι μέσα στα 700 μέτρα του μήκους τους καταφέρνουν και συμπυκνώνουν

Η θέση των δρόμων στο οδικό δίκτυο είναι ιδιαίτερα σημαντική σε όλα τα πολεοδομικά σχέδια και προτάσεις στα οποία εμφανίζονται. Είναι οι μόνοι δρόμοι από τους οποίους κάποιος μπορεί να περάσει από την οδό Πειραιώς στην οδό Σταδίου και αντίστροφα, αποφεύγοντας τη σημερινή πλατεία Ομονοίας. Μία λειτουργία που ενισχύθηκε μετά τις νέες κυκλοφοριακές ρυθμίσεις στην πλατεία Ομόνοιας το 2001.

Καθώς η πόλη αναπτύσσεται οι Σοφοκλέους και Ευριπίδου θα δεχτούν αναπόδραστα τις συνέπειες της εντατικής χρήσης του αυτοκινήτου. Ήδη στα 1944 το πρόβλημα είναι πολύ πιεστικό. Λόγο της ανεπάρκειας πλάτους των οδών να εξυπηρετήσουν τον με αλματώδη αυξανόμενο αριθμό των αυτοκινήτων και λόγω της από τότε υφιστάμενης κυκλοφοριακής συμφόρησης στην εμπορική περιοχή της μεσαιωνικής πόλης, οι αρμόδιες κρατικές υπηρεσίες θα επιβάλουν την διάνοιξη στοών στις οδούς Αιόλου, Ευριπίδου και Αθηνάς. Ταυτόχρονα η πολεοδομική υπηρεσία του Δήμου καταρτίζει σχέδιο για την διαπλάτυνση των εμπορικών αρτηριών του κέντρου συμπεριλαμβανομένης και της Ευριπίδου η οποία είχε πλάτος 10 μέτρων με το οδόστρωμα να ξεπερνά σε ηλικία τα 100 χρόνια (εικόνα σελ. 357).¹

Σήμερα οι στοές δεν εξυπηρετούν ή εξυπηρετούν ελάχιστα τον στόχο για τον οποίο διανοίχτηκαν. Οι περισσότερες είναι εγκατελειμένες και «τυφλές», βρόμικες, σίγουρα καθόλου ελκυστικές για τον πεζό και δεν συντελούν στην αίσθηση της «συνέχειας-ενότητας» του ευρύτερου κοινόχρηστου χώρου. Πάντως η υποβάθμιση των στοών έδωσε την δυνατότητα εγκατάστασης σε αυτές ορισμένων μικρών καφενείων που συγκεντρώνουν «κατοίκους» της περιοχής. Εξάιρεση αποτελούν η στοά Αθηνών - Ορφανίδου επί της Σοφοκλέους και ο σχετικά διαμορφωμένος ακάλυπτος χώρος του ο.τ. που ορίζεται από τις οδούς Σοφοκλέους, Αριστείδου, Ευριπίδου και Αιόλου (ο.τ. 10).

Η στοά Αθηνών - Ορφανίδου λειτουργεί ως πέρασμα πεζών από την Σοφοκλέους στην Σταδίου και συγκεντρώνει αρκετά μικρά εμπορικά καταστήματα λιανικής πώλησης, φαρμακεία, βιβλιοπωλεία καθώς και φωτοτυπικά κέντρα και άλλες συναφείς δραστηριότητες προσανατολισμένες στην ικανοποίηση των αναγκών του Χρηματιστηρίου και των γύρω γραφείων. Η ύπαρξη της στοάς έχει θετικές επιπτώσεις στην εικόνα του δρόμου. Μετά το κλείσιμο των εμπορικών καταστημάτων των ισογείων του ο.τ. 10 λόγω ανακαίνισης του κτιρίου, τα καταστήματα της στοάς αποτελούν έναν ενδιαφέρον «θύλακα μη χρηματιστηριακών δραστηριοτήτων» για την οδό Σοφοκλέους σε αυτό το ύψος.

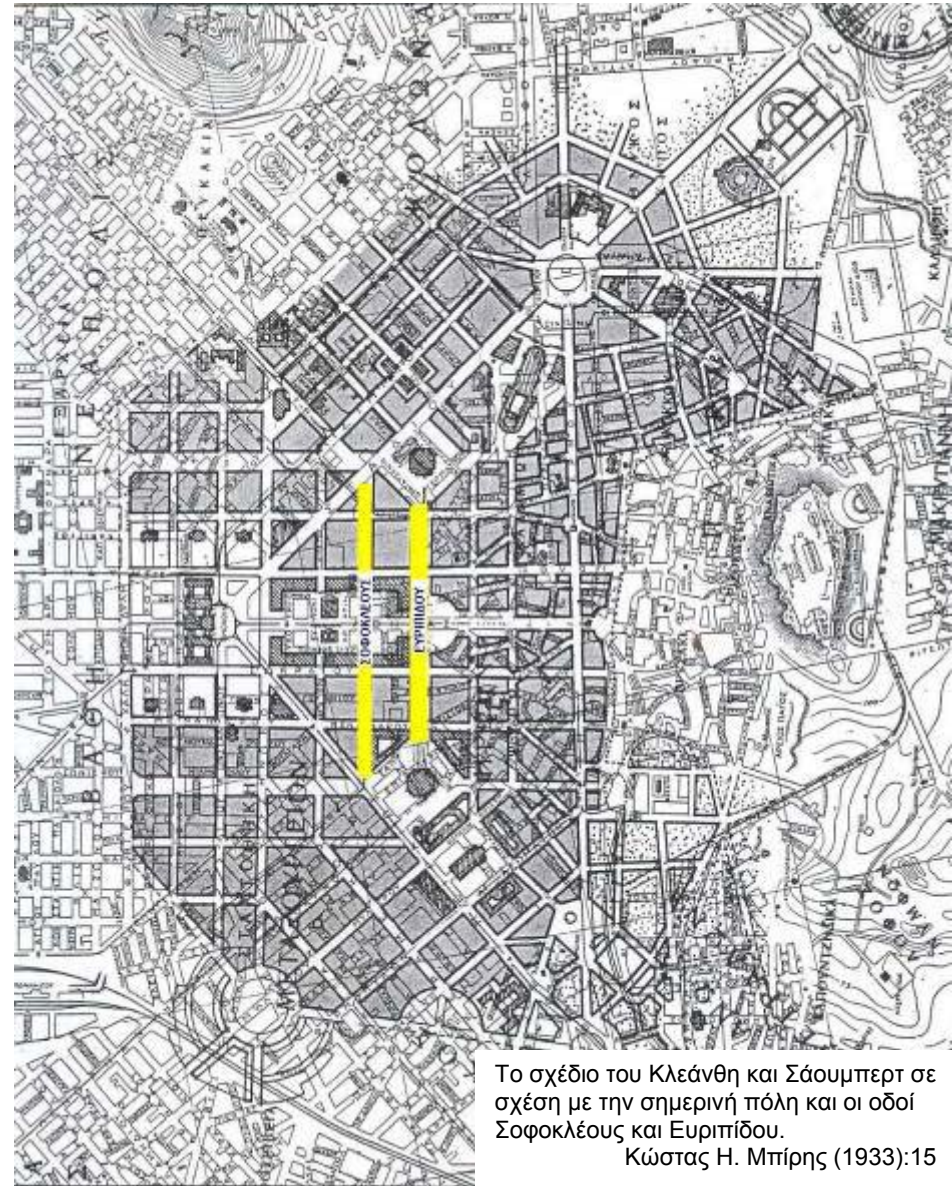
¹ Κώστας Η. Μπίρης, Αι Αθήναι: από του 19^{ου} εις τον 20^{ον} αιώνα, εκδ. «Μέλισσα», σελ. 356-357

η θέση στα πολεοδομικά σχέδια

Στο πρώτο πολεοδομικό σχέδιο της Αθήνας που εκπόνησαν οι Κλεάνθης και Σάουμπερτ στο πρώτο μισό του 19^{ου} αι. οριζόταν τρεις γραμμές βάσει των οποίων αναπτυσσόταν η ρυμοτομία όλης της νέας πόλης. Η πρώτη είναι ο οδός Σταδίου, η δεύτερη η οδός Πειραιώς και η Τρίτη η οδός Αθηνάς με προοπτική προς τα προπύλαια της Ακρόπολης, η οποία αποτελεί ουσιαστικά τη διχοτόμο της γωνίας που σχηματίζουν οι δύο πρώτοι δρόμοι. Στο σημείο όπου οι τρεις αυτοί δρόμοι συναντιόταν (στη σημερινή πλατεία Ομονοίας) αναπτυσσόταν το Διοικητικό Κέντρο της πρωτεύουσας με τα Ανάκτορα και τρία υπουργικά κτίρια. Η πλατεία του Διοικητικού Κέντρου έφτανε μέχρι την σημερινή οδό Λυκούργου. Από εκεί μέχρι και το νότιο βουλευτήριο (Ευριπίδου) και από την οδό Αιόλου μέχρι την οδό Σωκράτους αναπτυσσόταν η Εμπορική Αγορά η οποία συνίστατο σε έξι κτίρια με στοές σε όλες τους τις όψεις. Ολόκληρος ο περιβάλλον χώρος από τα κτίρια της Αγοράς καθώς και ο περιβάλλον χώρος αποτελεί τον Κήπο του Λαού.²

Τα σχέδια όμως των Κλεάνθη και Σάουμπερτ δεν πρόκειται να εφαρμοστούν. Στα 1834 μετά από πρόσκληση του κράτους, καταφτάνει στην Αθήνα ο φον Κλέντσε με σκοπό την αναθεώρηση των σχεδίων. Ο Κλέντσε τροποποίησε το σχέδιο και ως προς την τοποθέτηση των ανακτόρων και του Διοικητικού Κέντρου και ως προς τον σχεδιασμό της Εμπορικής Αγοράς καταργώντας επίσης και τα βουλευτήρια. Τα δύο παράλληλα βουλευτήρια προς την οδό Αθηνάς τα εξαφάνισε εντελώς και το εγκάρσιο το μετέτρεψε σε δρόμο πλάτους 10 μέτρων –την σημερινή οδό Ευριπίδου. Στην θέση του Διοικητικού Κέντρου τοποθέτησε μία κυκλική πλατεία, πρόδρομο της πλατείας Ομονοίας την οποία ονόμασε πλατεία Όθωνος.³

Σε αυτή την αναθεώρηση των αρχικών σχεδίων από τον Klenze οι δύο δρόμοι εμφανίζονται σχεδόν με την μορφή που γνωρίζουμε σήμερα. Επί του άξονα της οδού Αθηνάς που ενώνει την πλατεία Όθωνος με την Ακρόπολη αποτυπώνεται ο «κήπος του λαού» (σημερινή πλατεία Δημαρχείου) και οι οδοί Σοφοκλέους και Ευριπίδου οι οποίοι είναι παράλληλοι μεταξύ τους. Στο χώρο ανάμεσα στους δύο δρόμους και συμμετρικά ως προς την οδό Αθηνάς τοποθετείται και η κεντρική αγορά της Αθήνας.

Το σχέδιο του Κλεάνθη και Σάουμπερτ σε σχέση με την σημερινή πόλη και οι οδοί Σοφοκλέους και Ευριπίδου.
Κώστας Η. Μπίρης (1933):15

² Κώστας Η. Μπίρης, Αι Αθήναι: από του 19^{ου} εις τον 20^{ον} αιώνα, εκδ. «Μέλισσα», σελ. 26-29

³ Κώστας Η. Μπίρης, Αι Αθήναι: από του 19^{ου} εις τον 20^{ον} αιώνα, εκδ. «Μέλισσα», σελ. 35

η θέση και η λειτουργία τους στην πόλη

Το γεγονός ότι οι δύο δρόμοι αποτελούν οργανικό κομμάτι της «καρδιάς» του «κέντρου» της πρωτεύουσας, αποτύπωσε έντονα στην εικόνα και στην εξέλιξη τους τις συνέπειες των διαφόρων περιπετειών και φάσεων ανάπτυξης του ελληνικού κράτους.

Μετά τη Μικρασιατική Καταστροφή η συρροή μεγάλου αριθμού προσφύγων επέδρασε στην υφή της κοινωνίας των Αθηνών. Η νέα πραγματικότητα που διαμορφώθηκε μετά την έστω μερική ενσωμάτωση των προσφύγων ήταν κατά πολύ διαφορετική από την προπολεμική επηρεάζοντας και την ζωή και τους ρυθμούς της πόλης. Οι χώροι εκατέρωθεν του Δημοτικού Θεάτρου και του Δημαρχείου, η πλατεία της Βαρβακείου, του Μοναστηρακίου και Δημοπρατηρίου και η διασταύρωση των οδών Αιόλου και Πλούτωνος γέμισαν με πρόχειρα ξυλόπηκτα μαγαζιά και πάγκους όπου πωλούνταν τα πάντα: τρόφιμα, είδη ένδυσης, οικιακά σκεύη, εργαλεία κ.α. Ανάμεσα στα αυτοσχέδια αυτά εμπορικά μαγαζάκια άρχισαν να δημιουργούνται και πρόχειρα μαγειρεία, καφενεία και αναψυκτήρια. Στα 1829 ο Δήμος προσπαθώντας να αντιμετωπίσει κάπως τον συνωστισμό, την αταξία και τα προβλήματα καθαριότητας που δημιουργήθηκαν στο κέντρο της πόλης στήνει σειρές παραπηγμάτων στην πλατεία Βαρβακείου και Δημοπρατηρίου καθώς και εκατέρωθεν της οδού Αθηνάς αντικαθιστώντας τα μέχρι τότε αυθαίρετα παραπήγματα των προσφύγων. Εν τω μεταξύ τα πεζοδρόμια των οδών Αιόλου και Σοφοκλέους είχαν γεμίσει από μικροπωλητές και από σαράφικα. Η οδός Αθηνάς θα αναπτύξει κατά την περίοδο αυτή μία εξαιρετική δραστηριότητα στο εμπόριο και στις συναλλαγές με έντονα λαϊκό χαρακτήρα⁴ ένα χαρακτηριστικό που τον χαρακτηρίζει έως και σήμερα.

Και οι δύο δρόμοι εντάσσονται κατά το ήμισυ στο εμπορικό τρίγωνο (Αθηνάς, Σταδίου, Ερμού) τεμνόμενες κάθετα από την οδό Αθηνάς. Αν και η οδός Αθηνάς δεν αποτελεί το οριστικό «όριο» του εμπορικού τριγώνου αποτελεί σίγουρα ένα όριο μετά το οποίο τα χαρακτηριστικά της εμπορικής δραστηριότητας διαφοροποιούνται ποιοτικά. Η κατά το ήμισυ τοποθέτηση των δύο δρόμων εντός του εμπορικού τριγώνου θα παίξει καθοριστικό ρόλο σε όλες τις φάσεις ανάπτυξης τους. Τα τμήματα των δρόμων που βρίσκονται εντός του Εμπορικού Τριγώνου θα συνδέσουν την τύχη τους περισσότερο με τις φάσεις ανάπτυξης του Εμπορικού Τριγώνου, ενώ το υπόλοιπο τμήμα θα συνδεθεί περισσότερο με την πορεία της Πλ. Ελευθερίας (Κουμουνδούρου).

Σε όλο τον 19^ο αιώνα το εμπορικό τρίγωνο θα αποτελέσει το επίκεντρο της «Αθηναϊκής ζωής» με κέντρο βάρους αρχικά το μεσαιωνικό κομμάτι της πόλης. Πάντως αρχικά το εμπορικό και βιοτεχνικό κέντρο της Αθήνας ήταν το Μεγάλο Μοναστήρι ή αλλιώς το Μοναστηράκι.⁵ Καθοριστικό ρόλο στην «αναδιάταξη» των δραστηριοτήτων και την μετατόπισή τους προς το νέο τμήμα της πόλης θα παίξει η μεγάλη πυρκαγιά του 1884 που κατέστρεψε την περιοχή του παζαριού κοντά στη Ρωμαϊκή αγορά. Η πυρκαγιά που θα κάψει το Άνω Παζάρι της Αθήνας θα δώσει τροφή σε διάφορα «κουστουμπολιά» από «κακές γλώσσες» που θα συνδέσουν την πυρκαγιά με την εγκαινίαση την ίδια περίοδο της Βαρβακείου Αγοράς αλλά και την ανάγκη για εκτεταμένες αρχαιολογικές ανασκαφές.⁶ Μετά την πυρκαγιά η πόλη εξαπλώνεται προς την Ομόνοια και τη Νεάπολη, ενώ στην «τέφρα της Αιόλου» έμεινε η φτωχολογιά» (Α. Βερβενιώτης, 1900). Παράλληλα στα άκτιστα νέα οικοδομικά τετράγωνα του νέου σχεδίου θα μπορούσαν να ανεγερθούν και τα νέα δημόσια κτίρια που χρειαζόταν η πρωτεύουσα του Κράτους, η για κάποιους η πρωτεύουσα του Ελληνισμού.⁷ Η ανέγερση του Δημαρχείου της Αθήνας και η εγκατάσταση της Εθνικής Τράπεζας στην περιοχή μπορούν να ειπωθούν εντός αυτής ακριβώς της κίνησης.

Η δραστηριότητα που θα χαρακτηρίσει τους δύο δρόμους από την πρώτη στιγμή είναι η εμπορική. Σχεδόν όλα τα πολεοδομικά σχέδια επιφύλασαν για την ευρύτερη περιοχή τον ρόλο του εμπορικού πυρήνα της νεοσύστατης πρωτεύουσας. Η αδυναμία πάντως θεσμοθέτησης ή εφαρμογής των σχεδίων αυτών είχε αποτέλεσμα, έως και τα μέσα της δεκαετίας του 1970, η ρυμοτομία της περιοχής να υφίσταται μεμονωμένες διορθωτικές επεμβάσεις που αφορούν κυρίως στη διαπλάτυνση οδών και την επιβολή στοών και αποτιμήσεων σε οικοδομικά τετράγωνα.

Το πέρασμα στην μεταπολιτευτική περίοδο σηματοδοτεί μία σταδιακή αλλαγή στο τρόπο θεσμικής αντιμετώπισης των πολεοδομικών προβλημάτων. Όσων αφορά το εμπορικό τρίγωνο δύο είναι οι κατευθυντήριες ρυθμίσεις της περιόδου 1978-1981:

- A) η ανάδειξη του ιστορικού χαρακτήρα του Εμπορικού Τριγώνου και η προστασία της αρχιτεκτονικής του φυσιογνωμίας
- B) η ανακούφιση του κυκλοφοριακού προβλήματος της περιοχής και ο περιορισμός της ρύπανσης με τον καθορισμό δικτύου πεζοδρόμων.

⁵ Κ. Η. Μπίρης, Αι Αθήναι: από του 19^{ου} εις τον 20^{ον} αιώνα, εκδ. «Μέλισσα», σελ. 20-21

⁶ Δήμητρα Κοκκότα και φίλη αρχαιολόγος

⁷ Ε **Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο** (1991): 35

⁴ Κώστας Η. Μπίρης, Αι Αθήναι: από του 19^{ου} εις τον 20^{ον} αιώνα, εκδ. «Μέλισσα», σελ. 292

Στο ίδιο πνεύμα φαίνεται να κινείται και η νομοθεσία των ετών 1981-1988 με κύριους άξονες την απόπειρα θεσμοθέτησης χρήσεων γης, τη σταδιακή απομάκρυνση των οχλουσών χρήσεων, την ανάδειξη της αρχιτεκτονικής φυσιογνωμίας της περιοχής και την ανάδειξη της σε εμπορικό κέντρο υπέρ-τοπικής σημασίας.⁸

Σύμφωνα με την μελέτη του ΕΜΠ στην ευρύτερη περιοχή των δύο δρόμων που εξετάζουμε συγκεντρώνονται σήμερα όλοι σχεδόν οι κλάδοι του δευτερογενούς και του τριτογενούς τομέα. Όπως όμως αναφέρθηκε οι κλάδοι που την χαρακτηρίζουν είναι το εμπόριο, η βιοτεχνία και οι υπηρεσίες. Το εμπόριο κυριαρχεί στα ισόγεια όλων σχεδόν των οικοδομικών τετραγώνων. Η βιοτεχνία συγκεντρώνεται κυρίως στους ορόφους του «εσωτερικού τριγώνου» (Αθηνάς, Μητροπόλεως, Λέκκα, Πραξιτέλους και Ευριπίδου).

Οι υπηρεσίες (κυρίως του χρηματοπιστωτικού τομέα) στην πλειοψηφία τους αναπτύσσονται στα ισόγεια και στους ορόφους (σε κάποιες περιπτώσεις καταλαμβάνουν ολόκληρα κτίρια) της περιοχής που περικλείεται από τις οδούς Αιόλου, Σταδίου, Καρ. Σερβίας, Λέκκα και Πραξιτέλους (στην περιοχή αυτή εντάσσεται και το τμήμα της Σοφοκλέους από την Πεσμαζόγλου έως και την Αιόλου). Κεντρικής σημασίας είναι η ύπαρξη επί της οδού Σοφοκλέους του Χρηματιστηρίου Αξιών Αθηνών (ΧΑΑ) και τα κεντρικά γραφεία της Εθνικής Τράπεζας της Ελλάδος (ΕΤΕ) επί της οδού Αιόλου στην πλατεία Δημαρχείου. Η ύπαρξη αυτών των δύο δραστηριοτήτων έπαιξε κεντρικό ρόλο στην προσέλκυση και νέων επιχειρήσεων του χρηματοπιστωτικού τομέα (τράπεζες, χρηματιστηριακά γραφεία, δικηγόροι, λογιστές κλπ) οι οποίες αναζήτησαν χώρους εγκατάστασης στους ορόφους της περιοχής κυρίως γύρω από την πλατεία των Αγ. Θεοδώρων στην Ευριπίδου.

Αποτέλεσμα αυτής της «πιάτσας» είναι ότι ειδικά η Σοφοκλέους τα τελευταία χρόνια έχει «ανακαινίσει» ριζικά την δημόσια εικόνα της. Η κατασκευή του νέου κτιρίου των κεντρικών γραφείων της ΕΤΕ στη γωνία Σοφοκλέους και Αιόλου, η ανακαίνιση του ο.τ. 10 και η ανακαίνιση του πολυώροφου κτιρίου στη γωνία Σοφοκλέους και Αθηνάς για την μετατροπή του σε πολυκατάστημα, έχουν επιδράσει καθοριστικά στην εικόνα του δρόμου. Η περίπτωση της οδού Ευριπίδου αντίθετα δεν παρουσιάζει για την ώρα τέτοιες ριζικές μεταβολές ως προς την εικόνα του δρόμου. Στο τμήμα της από την πλατεία των Αγ. Θεοδώρων έως και την οδό Αθηνάς, όπου στεγάζονται υπηρεσίες και εμπόριο, δεν υπάρχουν

νέες μεγάλες κατασκευές και οι χρήσεις προσαρμόζονται με την εσωτερική διαρρύθμιση των ήδη υφιστάμενων κτιρίων.

Σε σχέση με την εμπορική κίνηση, τον χαρακτήρα του εμπορίου και τα στρώματα στα οποία απευθύνεται σημαντικό ρόλο παίζει ο πεζόδρομος της Αιόλου. Η επιρροή του πεζόδρομου για την Σοφοκλέους είναι πάντως μικρότερης σημασίας. Αφορά κυρίως την ανάπτυξη διαφόρων καταστημάτων ρουχισμού στα ισόγεια των πρώτων κτιρίων του τμήματος της Σοφοκλέους από την Αιόλου έως την Αθηνάς. Αντίθετα ο πεζόδρομος της Αιόλου επηρεάζει την Ευριπίδου εντονότερα. Ο συνδυασμός του με τις πλατείες των Αγίων Θεοδώρων και Ιερού Λόχου έχει επιτρέψει την μεγαλύτερη ανάπτυξη λιανικού εμπορίου και καφενείων.

Σε σχέση με τη βιοτεχνία προκύπτει ότι η χωροθέτησή της πραγματοποιείται κυρίως κατά μήκος της Ευριπίδου, στο τμήμα μετά την Αιόλου. Η βιοτεχνία φαίνεται να βρίσκεται σε τέλμα αφού για να αναπτυχθεί περαιτέρω χρειάζεται προϋποθέσεις που η περιοχή δεν ικανοποιεί. Οι ανεπάρκειες χώρων, η δυσκολία των μεταφορών αλλά και οι νομοθετικές ρυθμίσεις οδήγησαν τις πιο εύρωστες από τις βιοτεχνίες να εγκατασταθούν σε άλλες περιοχές, ενώ οι μονάδες που παρέμειναν ή εγκαταστάθηκαν τα τελευταία χρόνια αποτελούν στην μεγάλη τους πλειονότητα μικρές, οικογενειακές μη αναπτυσσόμενες επιχειρήσεις ειδών ρουχισμού. Η παρουσία τους γενικά αντιμετωπίζεται από τις μελέτες ως προβληματική. Ωστόσο η απομάκρυνση των βιοτεχνιών από την περιοχή είχε σαν συνέπεια την μείωση της πολυλειτουργικότητας του δρόμου.

Τέλος κεντρικής σημασίας είναι η ύπαρξη της Βαρβακείου Αγοράς που επηρεάζει έντονα και τους δύο δρόμους. Στη Σοφοκλέους κοντά στις εισόδους των στοών της Βαρβακείου αναπτύσσονται κυρίως καταστήματα τροφίμων (κυρίως γαλακτοκομικά προϊόντα) με έντονα λαϊκό χαρακτήρα, ενώ στην Ευριπίδου κοντά στις στοές της Βαρβακείου υπάρχει μία μικρή πιάτσα καταστημάτων που εμπορεύονται ξυρούς καρπούς και μπαχαρικά. Και για τους δύο δρόμους η Βαρβάκειος διαφοροποιεί της εμπορικές λειτουργίες των τμημάτων που γειτνιάζουν άμεσα, δημιουργώντας ένα είδος «μεταβατικής ζώνης». Για τη Σοφοκλέους «ανακόπτεται» η παρουσία των χρηματοπιστωτικών υπηρεσιών, για την Ευριπίδου «ανακόπτεται» το εμπόριο ειδών ρουχισμού. Η Βαρβάκειος δεν αποτελεί μόνο χώρο εμπορίου. Στις στοές της φιλοξενεί διάφορα μικρά καφενεία, αναψυκτήρια και ταβέρνες με πρόχειρη φτωχή διακόσμηση αλλά ιδιαίτερα γνωστές και αγαπητές στους μερακλήδες επισκέπτες της αγοράς. Σε γωνίες των άδειων εκ πρώτης όψης στοών της Βαρβακείου μετά το κλείσιμο και το καθάρισμα των πάγκων, εξελίσσεται μία ιστορία φαγητού και ποτού που συνεχίζεται συχνά ως αργά το βράδυ.

⁸ Ε Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο (1991): 41

κοινωνικά χαρακτηριστικά / το «ποτάμι» της Αθηνάς

Οι δύο δρόμοι που εξετάζουμε δεν είναι ομοιογενείς ως προς τα κοινωνικά και οικονομικά τους χαρακτηριστικά καθ' όλο το μήκος τους. Και για τους δύο (εντονότερα για την Σοφοκλέους και λιγότερο για την Ευριπίδου) καθοριστικό ρόλο παίζει η οδός Αθηνάς.

Στον σχεδιασμό της νέας πρωτεύουσας του Ελληνικού Κράτους η οδός Αθηνάς συνιστά τον κεντρικό άξονα βάσει του οποίου χαράσσεται η νέα πόλη. Ο άξονας διέρχεται τέμνει στη μέση την παλιά πόλη και ενώνει νοητά την Ακρόπολη με την πλατεία Όθωνα (σημερινή πλ. Ομονοίας) όπου θα τοποθετούταν το διοικητικό κέντρο της νέας πόλης. Σύμφωνα με τα αρχικά σχέδια κατά μήκος του άξονα αναπτύσσονται το κεντρικό πάρκο και το εμπορικό κέντρο της πόλης. Και αν τελικά τα ανάκτορα τοποθετήθηκαν στην πλ. Συντάγματος η οδός Αθηνάς ποτέ δεν έχασε τον χαρακτήρα της σαν τον κεντρικό εμπορικό δρόμο της πόλης.

Σήμερα η οδός Αθηνάς αποτελώντας ουσιαστικά το όριο του Εμπορικού Τριγώνου λειτουργεί σαν ένα ιδιότυπο «ποτάμι» το οποίο χωρίζει και οριοθετεί δύο εντελώς διαφορετικές πραγματικότητες. Τα μικρά εμπορικά καταστήματα μετά την διασταύρωση με την Αθηνάς προς την Πλ. Κουμουνδούρου, διαφοροποιούν έντονα το ποιοτικά τους χαρακτηριστικά. Πρόκειται για μία περιοχή με κυρίαρχη παρουσία μεταναστών και προσφύγων. Έως και την διασταύρωση με την οδό Αθηνάς είναι κυρίαρχη η παρουσία Ελλήνων άμεσα σχετιζόμενη με τις υπηρεσίες και τα καταστήματα των δρόμων που εξετάζουμε. Αντίθετα μετά την Αθηνάς και όσο προχωράμε προς την Πειραιώς η Σοφοκλέους μετατρέπεται άμεσα και «απότομα» (σε απόσταση μόλις κάποιων μέτρων) σε χώρο με αδιαμφισβήτητη κυρίαρχη παρουσία μεταναστών. Εδώ κυριαρχεί η αντίθεση μεταξύ του προηγούμενου «ανεπτυγμένου» και σίγουρα πλούσιου τμήματος της Σοφοκλέους έναντι των γειτονιών των μεταναστών μετά την οδό Αθηνάς. Τέλος και στους δύο δρόμους μετά την οδό Αθηνάς μαζί με τις εμπορικές δραστηριότητες εμφανίζονται και χρήσεις κατοικίας σε αντίθεση με τα προηγούμενα τμήματα των δρόμων όπου η κατοικία απουσιάζει εντελώς.

Οι κύριες εθνικές ομάδες είναι αυτές των Ινδών, Αφγανών, Ιρανών, Κούρδων, Κινέζων, έγχρωμων από την Αφρική –κυρίως Νιγηριανοί και Ερυθραίοι, πρόσφυγες από το Πακιστάν και το Μπαγκλαντεζ.

Η πολυπληθέστερες εθνικές ομάδες είναι αυτές των Πακιστανών και των Μπαγκλαντέζων οι περισσότεροι εκ των οποίων είναι πλέον νόμιμοι. Πολλοί από αυτούς ήδη κλείσει 6-8 χρόνια στην Ελλάδα. Οι ίδιοι υπολογίζουν ότι στην Αθήνα σήμερα βρίσκονται περίπου 30.000-40.000

μετανάστες από το Μπαγκλαντεζ και το Πακιστάν. Οι Πακιστανοί έχουν ιδρύσει και δύο εφημερίδες, μία εκ των οποίων διατηρεί κάποιο μικρό γραφείο επί της Ευριπίδου. Έχει ανοίξει εδώ και 3 χρόνια και οι «δημοσιογράφοι» είναι κυρίως απόφοιτοι πανεπιστημίου των οποίων όμως τα διπλώματα δεν έχουν αναγνωριστεί από το ελληνικό δημόσιο. Μετά το πρώτο νόμο για νομιμοποίηση το 1998 άρχισαν να ανοίγουν και οι πρώτες επιχειρήσεις με ιδιοκτήτες μετανάστες από το Πακιστάν και το Μπαγκλαντεζ. Πρόκειται κυρίως για εστιατόρια, καφενεία, μαγαζιά τηλεφωνίας αλλά και μίνι μάρκετ, κρεοπωλεία, μπακάλικα, video club κλπ τα οποία παίζουν λειτουργούν και ως στέκια. Η πλειοψηφία τους όμως παραμένουν χειρώνακτες.

Η δεύτερη σε μέγεθος εθνική ομάδα είναι αυτή των μεταναστών από την μαύρη Αφρική. Πρόκειται κυρίως για Νιγηριανούς και Ερυθραίους. Σύμφωνα με τους ίδιους η κοινότητα των Νιγηριανών στην Αθήνα αριθμεί σήμερα τα 8.000 μέλη. Οι αφρικανοί έχουν αναπτύξει ισχυρά δίκτυα αλληλοβοήθειας μεταξύ τους. Κατά κανόνα δεν είναι χειρώνακτες. Η κύρια ενασχόλησή τους είναι το μικρό-εμπόριο (υπαίθριοι πωλητές) και όσοι έχουν ανοίξει μαγαζιά ασχολούνται κυρίως με εμπόριο ηλεκτρονικών ειδών (στερεοφωνικά, υπηρεσίες φαξ, μικρά μαγαζάκια όπου μπορείς να αγοράσεις ρολόγια, μπαταρίες, φιλμ κλπ). Το γεγονός ότι προέρχονται από αστικοποιημένες περιοχές και το μορφωτικό τους επίπεδο είναι ψηλότερο έχει σαν συνέπεια να

βρίσκονται ποιο κοντά στην δυτική αστική κουλτούρα απ' ότι οι άλλες εθνότητες πράγμα που αποτυπώνεται και από το γεγονός ότι οι γυναίκες έχουν έντονη παρουσία και στο δρόμο και στα μαγαζιά τους.

Ένα νέο σχετικά στοιχείο είναι και η έντονη παρουσία Κινέζων. Οι Κινέζοι έχουν έρθει κυρίως τους τελευταίους 7-9 μήνες από την Ιταλία, κυρίως από το Μιλάνο. Σύμφωνα με πληροφορίες εγκατέλειψαν την χώρα λόγω του γεγονότος ότι τα μαγαζιά τους έγιναν αρκετές φορές αντικείμενο βομβιστικών επιθέσεων. Σύμφωνα με τους ίδιους η αιτία ήταν ότι κάποιοι ιταλοί καταστηματάρχες δεν μπορούσαν να αντέξουν τον ανταγωνισμό και αποφάσισαν να δραστηριοποιούν «περισσότερο δυναμικά». Έτσι αρκετοί από αυτούς που είχαν ιταλικό διαβατήριο ήρθαν στην Ελλάδα μαζί με τις επιχειρήσεις τους -δηλαδή μαγαζιά με εισαγόμενα φτηνά ρούχα από Κίνα. Τα μισά περίπου από το σύνολο των καινούργιων καταστημάτων στη Σοφοκλέους αφορούν αυτό το είδος εμπορίου. Η δραστηριότητα αυτή ωστόσο έχει προκαλέσει τις διαμαρτυρίες και των ελλήνων καταστηματάρχων. Μία άλλη συνέπεια (η οποία έπληξε κυρίως τους Πακιστανούς και Μπαγκλαντές) είναι ο δραστικός περιορισμός ενός άτυπου τομέα φασόν. Οι σχέσεις των Κινέζων με τις άλλες εθνότητες και τους Έλληνες, εκτός των εμπορικών συναλλαγών δεν είναι ιδιαίτερα ανεπτυγμένες. Λέγεται ότι ένα από τα συντηρητικά επιχειρήματα στην Ιταλία που υποστήριξε το κλείσιμο των επιχειρήσεων τους ήταν ότι οι ίδιοι δεν ήθελαν να ενταχθούν στην κοινωνία. Πάντως σήμερα αποτελούν σίγουρα την πιο δραστήρια εθνική ομάδα.

Κοινωνική διαφοροποίηση δεν είναι τόσο έντονη και απότομη στην Ευριπίδου παρά το γεγονός ότι και εδώ αλλάζει το είδος του εμπορίου. Οι συγκεντρώσεις καταστημάτων που εμπορεύονται καφέ, μπαχαρικά, τσάι και ξηρούς καρπούς αποδίδουν στο δρόμο μια εικόνα που δεν συναντάμε σε άλλους δρόμους της Αθήνας. Τα υπόλοιπα καταστήματα έχουν έντονα λαϊκό χαρακτήρα. Σε αυτό το ύψος το εμπόριο είναι προσανατολισμένο σε μία κατηγορία που θα περιελάμβανε από μαγαζάκια εμπορίας λινάτσας, κορδονιών, σφουγκαριών μέχρι μικρές βιοτεχνίες ρούχων και καταστήματα παιχνιδιών. Μετά την Αθηνάς αλλάζουν μεν οι χρήσεις και οι κινήσεις των πεζών λιγοστεύουν, λόγω όμως του ότι δεν αλλάζει τόσο απότομα η εθνότητα των «κατοίκων» οι αλλαγές στις λειτουργίες του δρόμου δεν γίνονται τόσο αισθητές. Ωστόσο προχωρώντας προς την Πλ. Ελευθερίας αρχίζουν και πληθαίνουν τα μαγαζιά με ιδιοκτήτες μετανάστες. Πάντως τα περισσότερα από τα καταστήματα είναι ιδιοκτησίας ελλήνων.

Η διαφοροποίηση είναι ποιο έντονη την περίπτωση της Σοφοκλέους. Στη Σοφοκλέους από την οδό Πεσμαζόγλου έως και την οδό Αθηνάς είναι πολύ σπάνιο να συναντήσεις μετανάστη. Μετά την Αθηνάς η κατάσταση

αλλάζει ριζικά. Η κύρια δραστηριότητα και εδώ είναι το εμπόριο με τη διαφορά ότι το κοινό στο οποίο απευθύνεται είναι κυρίως μετανάστες. Τα μισά –αν όχι τα περισσότερα- από τα καταστήματα ανήκουν σε αλλοδαπούς και τα περισσότερα άνοιξαν τα τελευταία 2 χρόνια μετά τους πρώτους νόμους για την νομιμοποίηση.

Η συμβίωση με τους λίγους Έλληνες καταστηματάρχες δεν παρουσιάζει ιδιαίτερα προβλήματα, αν και οι περισσότεροι από αυτούς φαίνεται να διατηρούν μία σχετική επιφυλακτικότητα (κυρίως γιατί όπως λένε «τους διώχνει την πελατεία»). Πάντως σύμφωνα, τόσο με τους αλλοδαπούς, όσο και με τους Έλληνες οι μεταξύ τους σχέσεις είναι σε γενικές γραμμές καλές. Δεν υπάρχουν εντάσεις και συμβιώνουν αρμονικά. Πάντως δεν υπάρχουν ούτε στη Σοφοκλέους, ούτε στην Ευριπίδου «μικτά στέκια». Ωστόσο τα μπακάλικα και μίνι μάρκετ των μεταναστών έχουν και Έλληνες πελάτες και παρά τα σχόλια του τύπου «σε λίγο θα γίνουμε Αζλαμπατζαν» οι περισσότεροι Έλληνες έμαθαν να ζουν με τους μετανάστες.

Στην περιοχή έντονη παρουσία έχουν και διάφορες παραθρησκευτικές οργανώσεις οι οποίες έχουν δημιουργήσει εκκλησίες σε ορόφους και αναπτύσσουν δραστηριότητες όπως συσσίτια και διαμορφώσεις χώρων αναψυχής. Τα μικρά ενοίκια των κτιρίων της Ευριπίδου όπου στεγάζονται βιοτεχνίες ρούχων έδωσαν διέξοδο στο πρόβλημα της ανεύρεσης χώρων για θρησκευτική χρήση. Η υποβάθμιση των κελυφών έδωσε την δυνατότητα να λυθεί ένα από τα σημαντικότερα, σύμφωνα με τους αλλοδαπούς, προβλήματα που αντιμετωπίζουν.

Το ενδιαφέρον στοιχείο είναι το ότι η οδός Σοφοκλέους μεταξύ των οδών Αθηνάς και Πειραιώς λειτουργεί πολύ πιο έντονα ως δημόσιος χώρος. Τα πεζοδρόμια και διασταυρώσεις δρόμων δεν εξυπηρετούν μόνο ανάγκες μετακίνησης. Είναι σημαία αναφοράς και συνάντησης. Εκεί ανταλλάσσονται πληροφορίες για δουλειές, νέα και χωρατά. Η αδυναμία εμπορευματοποίησης του ελεύθερου χρόνου των παρκοκούντων λόγω της οικονομικής τους κατάστασης έχουν ενδυναμώσει τα δημόσια χαρακτηριστικά του δρόμου σε αυτό το ύψος. Παλιότερα σημαντικό σημείο αναφοράς ήταν και το παλιό βρεφοκομείο του Δήμου Αθηναίων. Το βρεφοκομείο χτίστηκε στα 1872-74 για να αντιμετωπίσει ανάγκες που προέκυπταν από αυξανόμενο αριθμό των κατοίκων της πρωτεύουσας. Σήμερα το κτίριο στεγάζει άλλες υπηρεσίες του Δήμου (Μάρω Βουγιούκα (1994):157-8). Παλιότερα ο ανοιχτός χώρος του παλιού βρεφοκομείου φιλοξένησε εκατοντάδες κούρδους πρόσφυγες οι οποίοι είχαν στήσει εκεί έναν πρόχειρο καταυλισμό. Στη συνέχεια όμως απομακρύνθηκαν από την πολιτεία και ο χώρος «ανακαινίστηκε». Φυτεύτηκε γκαζόν και μπήκαν και κάποια δέντρα. Αποτέλεσμα όμως της «αναβάθμισης» αυτής ήταν οι πόρτες του να

παραμένουν μονίμως κλειστές. Απ' ότι φαίνεται σήμερα οι πόρτες του μικρού αυτού χώρου πρασίνου ανοίγο-κλείνουν κατά βούληση των υπαλλήλων του δήμου που εργάζονται στο κτίριο.

ΣΟΦΟΚΛΕΟΥΣ 53, ΣΤΟΑ, ΤΡΙΤΗ ΜΕΣΗΜΕΡΙ

ΣΟΦΟΚΛΕΟΥΣ 53, ΣΤΟΑ, ΣΑΒΒΑΤΟ ΜΕΣΗΜΕΡΙ

ΣΟΦΟΚΛΕΟΥΣ 53

Στον πρώτο όροφο του κτιρίου πάνω από την στοά βρίσκεται από το 1993 η θρησκευτική οργάνωση "helping hands". Η οργάνωση τρεις φορές την εβδομάδα παρέχει συσσίτιο σε μετανάστες –κυρίως από το Ιράν- ενώ έχει διαμορφώσει και έναν χώρο αναψυχής ο οποίος τις υπόλοιπες ημέρες λειτουργεί σαν στέκι. Τέτοιου τύπου παραθρησκευτικές οργανώσεις παρουσιάζουν έντονη δραστηριότητα στην περιοχή που εξετάζουμε. Η συνεισφορά τους είναι ιδιαίτερα θετική αφού λειτουργούν ως δίκτυα υποστήριξης των μεταναστών. Ο συγκεκριμένος χώρος αποκαλείται από τους μετανάστες «iesus restaurant».

ΚΑΠΟΙΑ ΤΕΛΕΥΤΑΙΑ ΣΧΟΛΙΑ

Η πόλη αποτελεί χώρο στον οποίο άνθρωποι με διαφορετικά κοινωνικά, εθνοτικά και πολιτισμικά χαρακτηριστικά βρίσκονται σε μία καθημερινή αλληλοδιαπλοκή. Η συνάντηση αυτή κουβαλά μαζί της τις κοινωνικές εντάσεις, δεν έχει πάντα τα χαρακτηριστικά της δημιουργικής αφομοίωσης της διαφορετικότητας. Η συνύπαρξη δεν συνεπάγεται απαραίτητα και επικοινωνία. Η χωρική συγγένεια δεν συνεπάγεται απαραίτητα και επικοινωνία. Παρά το γεγονός ότι η οδός Αιόλου είναι αυτή που οριοθετεί το εμπορικό τρίγωνο το όριο σε σχέση με την κοινωνική διαστρωμάτωση των δύο δρόμων είναι η οδός Αθηνάς. Σήμερα η οδός Αθηνάς λειτουργεί σαν ένα ιδιότυπο «ποτάμι» το οποίο χωρίζει και οριοθετεί δύο εντελώς διαφορετικές πραγματικότητες. Κάθε χώρος διατηρεί και ενισχύει τα χαρακτηριστικά του. Δίπλα σε ένα σημείο της πόλης το οποίο αναπτύσσεται και «εκσυγχρονίζεται», πλάι στην επέκταση του Χρηματιστηρίου, στην ανακαίνιση κτιρίων, στην ανάπτυξη του χρηματοπιστωτικού τομέα, στον ίδιο δρόμο, λίγο παρακάτω εκτυλίσσεται μία εξίσου δυναμική διαδικασία με ποιοτικά διαφοροποιημένα χαρακτηριστικά. Οι μεταξύ τους σχέσεις και ανταλλαγές είναι υποτυπώδεις έως ανύπαρκτες. Η οδός Αθηνάς αποτελεί σύνορο μεταξύ δύο κόσμων οι οποίοι γειτνιάζουν αλλά δεν συνυπάρχουν.

Μία δεύτερη παρατήρηση σχετίζεται με την εικόνα του δρόμου. Ο περαστικός από την Ευριπίδου θα απορήσει αν προηγουμένως είχε ρίξει μία ματιά σε έναν χάρτη κυρίαρχων χρήσεων. Ο χάρτης θα έδειχνε μία έντονη συγκέντρωση υπηρεσιών και γραφείων. Το τόνο ωστόσο δεν τον δίνουν αυτά, αλλά τα ισόγεια. Η χρήση των ισωγείων από εμπορικά μαγαζιά δίνει έναν άλλο χαρακτήρα στο δρόμο. Έτσι ενώ περπατάς στην Ευριπίδου και ενώ πάνω από το κεφάλι σου οι χρήσεις διαφοροποιούνται έντονα η αίσθηση που αποκομίζεις από τον δρόμο δεν είναι αυτή. Κάτι αντίστοιχο συναντάμε και στη Σοφοκλέους στο ύψος της Βαρβακείου. Μία αποτύπωση βάσει των εργαζομένων ή των λειτουργιών σε αυτό το ύψος θα έδειχνε μία σαφή κυριαρχία των υπηρεσιών. Ο ένας όμως εργαζόμενος στο τυράδικο τις γωνίας χαρακτηρίζει το δρόμο πολύ περισσότερο από τους 60 δικηγόρους και λογιστές των ορόφων.

Επίσης επιβεβαιώνεται η σχέση μεταξύ του ύψους των κτιρίων και της οικονομικής δραστηριότητας στο χώρο. Στα «ανεπτυγμένα» τμήματα των δρόμων που βρίσκονται συναντάμε κατά κανόνα πολυώροφα κτίρια με εντατική εκμετάλλευση του ορόφου, όλες οι ανακαινίσεις κτιρίων σήμερα αφορά πολυώροφα κτίρια Αντίθετα όσο πλησιάζουμε προς την πλ.

Ελευθερίας η επέκταση των οικονομικών δραστηριοτήτων γίνεται σε έκταση και όχι σε ύψος. Έτσι η επέκταση της επιχειρηματικής δραστηριότητας των μεταναστών μεταφράζεται όχι σε επέκταση στους ορόφους της Σοφοκλέους, αλλά σε επέκταση στα ισόγεια της Ευριπίδου.

Σχετικά τώρα με τον δημόσιο χώρο μια καλή αρχή θα ήταν να ρωτήσουμε: δημόσιος χώρος για ποιους;». Αναδεικνύεται ότι χώροι που είναι *δημόσιοι* για κάποιους δεν είναι για κάποιους άλλους. Το καφενείο του Δημήτρη από το Μπαγκλαντζέ(!), το πεζοδρόμιο απέναντι από το βρεφοκομείο, η στοά του «εστιατορίου του Χριστού», ο χώρος γύρω από το σουβλατζίδικο του αιγυπτίου αποτελούν δημόσιο χώρο για τους μετανάστες. Εκεί –πέρα από τον νομικό τους καθεστώς- βρίσκονται, ανταλλάσσουν πληροφορίες για δουλειές, πολιτικοποιούνται. Αντίθετα ο χώρος του βρεφοκομείου με την σαφή οριοθέτηση του από τα κάγκελα και την επιβλητική περικεφαλαία του εμβλήματος του Δήμου παραμένει συχνά άδειος. Το ανάλογο παρατηρείται και στη Σοφοκλέους στο ύψος του χρηματιστηρίου -από την ανάποδη. Η πρόσβαση μπορεί να μην απαγορεύεται από διοικητικά μέτρα η ενισχυόμενη όμως μονολειτουργικότητα του δρόμου σε αυτό το ύψος προσδιορίζει τον χαρακτήρα του. Ο εφημεριδοπώλης στη διασταύρωση Σοφοκλέους και Αιόλου έξω από το νέο κτίριο της Εθνικής Τράπεζας είναι στραμμένος προς την Αιόλου και όχι προς την Σοφοκλέους.

Ο δρόμοι δεν παρουσιάζουν στοιχεία υποβάθμισης σε κανένα τμήμα τους. Αυτό δεν σημαίνει ότι δεν υπάρχει η ανάγκη σημαντικών βελτιώσεων και παρεμβάσεων. Μόνο που οι παρεμβάσεις θα πρέπει να προσανατολιστούν στην κατεύθυνση της διατήρησης των χαρακτηριστικών τους και της λύσης ορισμένων πιεστικών προβλημάτων. Ποιο συγκεκριμένα:

Καθαριότητα: τα τμήματα των δρόμων που δεν εντάσσονται στο εμπορικό τρίγωνο αντιμετωπίζουν έντονα προβλήματα καθαριότητας. Σε αυτά τα τμήματα οι δρόμοι δεν είναι βρώμικοι γιατί σε κάποιους αρέσει η βρωμιά αλλά γιατί ειδικά το τμήμα της Σοφοκλέους που δεν εντάσσεται στο Εμπορικό Τρίγωνο αποτελεί *terra incognita* για τις υπηρεσίες καθαριότητας του Δήμου. Σε αντίθεση με το Εμπορικό Τρίγωνο στο οποίο έχει οργανωθεί ένα σχετικά αποτελεσματικό σύστημα αποκομιδής των απορριμμάτων και καθαρίσματος των δρόμων τέτοια πρόβλεψη δεν υπάρχει για το εν λόγω τμήμα. Να υπάρξει.

Δημόσιος χώρος: η «διοποίηση» του δημόσιου χώρου κυρίως με την περιφραγή πεζοδρομίων προκειμένου να χρησιμοποιηθούν σαν αποθήκες (!) είναι απαράδεκτη. Το φαινόμενο αυτό παρουσιάζεται και πάλι στα «φτωχά» τμήματα των δρόμων και οι «δράστες» είναι Έλληνες. Η αντιμετώπισή του είναι εύκολη στο βαθμό που ενεργοποιηθούν οι αρμόδιες υπηρεσίες. Η διαμόρφωση επίσης του ανοιχτού χώρου Βρεφοκομείου του Δήμου Αθηναίων

και η απομάκρυνση της περιφραξης μπορεί να προσφέρει έναν ανοιχτό δημόσιο χώρο πρασίνου απολύτως απαραίτητο για όσους κινούνται στην περιοχή.

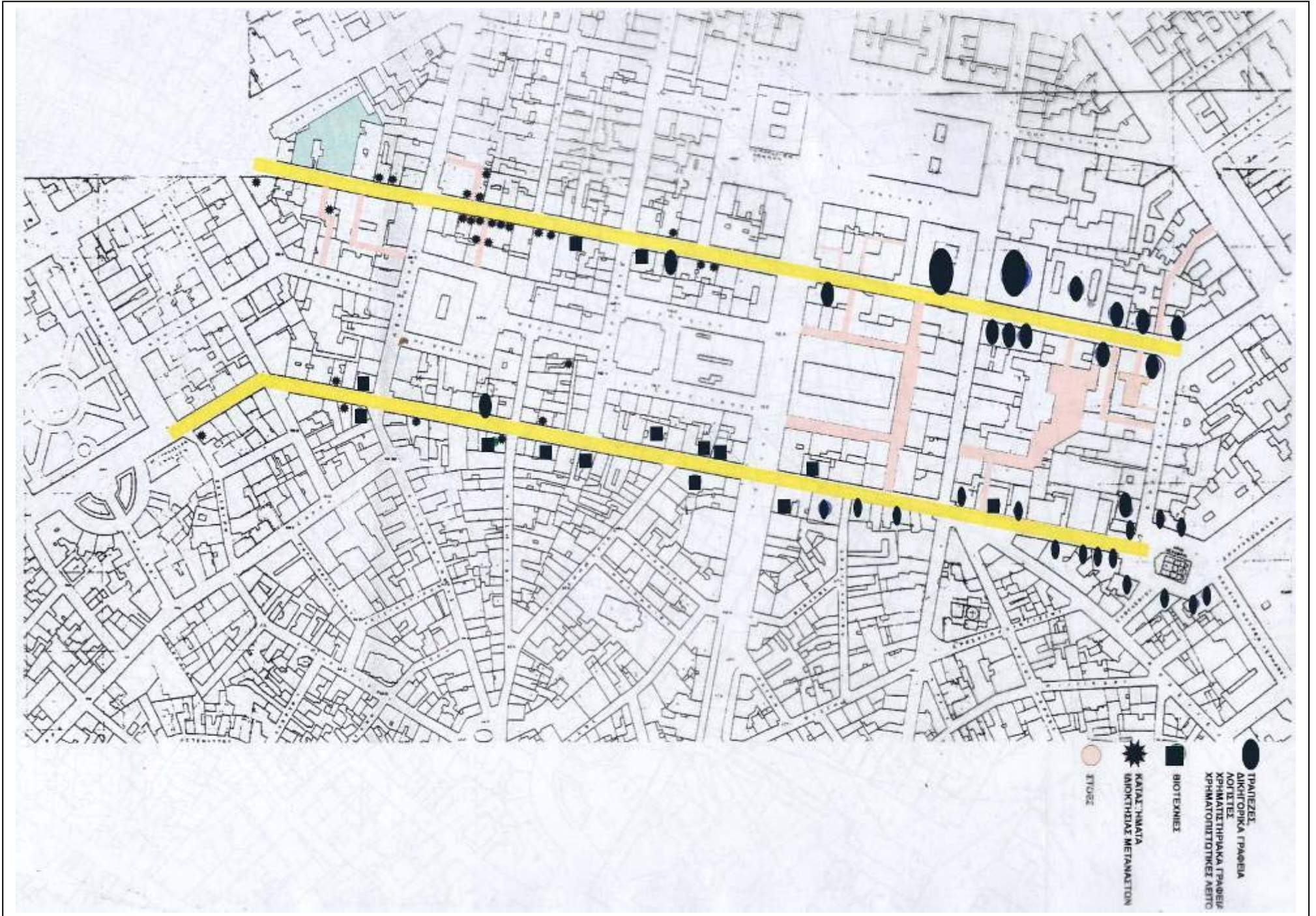
Στοές: η σημερινή κατάσταση των στοών δεν τους επιτρέπει να παίζουν τον ρόλο για τον οποίο διανοίχτηκαν. Ωστόσο αποτελούν ένα πολύτιμο λανθάνον δυναμικό στο οποίο μπορούν να φιλοξενηθούν ποικίλες δραστηριότητες. Προτείνεται η διαμόρφωση τους και η απόδοσή τους σε χαμηλές τιμές προκειμένου να ανοίξουν εμπορικά καταστήματα ή υπηρεσίες.

Κτιριακός όγκος: σε ορισμένες περιπτώσεις υπάρχουν ουσιαστικές ανάγκες επισκευής των κτιρίων της περιοχής. Ο λόγος για τον οποίο αυτές οι επισκευές δεν έχουν πραγματοποιηθεί από τους χρήστες είναι στις περισσότερες περιπτώσεις η «ασάφεια» του θεσμικού πλαισίου που αφήνει πολλές από τις μικρές επιχειρήσεις που στεγάζονται στα κτίρια αυτά σε ένα νομικό κενό.⁹ Ανακαίνιση των κτιρίων δεν σημαίνει απαραίτητα «μουράτα» προγράμματα αποκατάστασης. Θα αρκούσε η αναγνώριση του πολύτιμου ρόλου που παίζουν οι δραστηριότητες που φιλοξενούν στην πολυλειτουργικότητα και πολυσυλλεκτικότητα των δρόμων σε συνδυασμό με οικονομικές και άλλου τύπου ενισχύσεις ώστε να πραγματοποιηθούν οι απαραίτητες επισκευές χωρίς να αλλάξουν οι χρήσεις και ο χαρακτήρας της περιοχής.

⁹ από συζητήσεις στα πλαίσια του σεμιναρίου

ΔΡΟΜΟΙ ΤΗΣ ΑΘΗΝΑΣ

βιβλιογραφία

Κώστας Η. Μπίρης, *Αι Αθήναι: από του 19^{ου} εις τον 20^{ον} αιώνα*, εκδ. «Μέλισσα».

Κώστα Η. Μπίρης, *Τα πρώτα σχέδια των Αθηνών*, Αθήνα, 1993.

Δήμητρα Κοκκότα, «Παλιατζήδες: "Ανακυκλωτές" του καταναλωτισμού μας», εφημερίδα Αυγή, αρχείο internet.

Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο, Σπουδαστήριο Πολεοδομικών Ερευνών, *Εμπορικό τρίγωνο κέντρου Αθήνας πολεοδομική έρευνα & προγραμματισμός αναβάθμισης* : εκπονήθηκε (1989-1991) για το Δήμο Αθηναίων.

Θανάσης Παπαϊωάννου, *Ενθύμιον Αθηνών*, εκδ. Γνώση.

Μάρω Βουγιούκα, Βασίλης Μεγαρίδης, *Οδωνυμικά : η σημασία των ονομάτων των οδών της Αθήνας* , Δήμος Αθηναίων, 1993.

Αλέξανδρος Παπαγεωργίου Βενετάς, *Αθήνα, ένα όραμα του κλασικισμού*, Αθήνα 2001.